BARBARA MIKOŁAJCZYK

Gdy klimat się zmienia, a społeczeństwo starzeje. Obowiązki państw wobec osób starszych w świetle prawa międzynarodowego

As the Climate Changes and Societies Age: States' Obligations towards Older Persons under International Law

Abstract

Climate change coincides with the global ageing of the population, leading to the overlap of two parallel crises – climate and demographic – that mutually reinforce social inequality, discrimination and exclusion. Older people, especially women, persons with disabilities and members of other systematically marginalised groups, are disproportionately exposed to the adverse effects of climate change. Despite their particular vulnerability to human rights violations, older people – unlike other vulnerable groups – have not yet been covered by a binding international legal instrument of universal scope, equipped with an effective mechanism for monitoring and enforcing state obligations. This paper assumes that, despite the absence of a global convention, international law in its current form, both treaty-based and soft law, imposes specific obligations on states to protect older persons from the effects of the climate crisis. The current case law of international courts and human rights monitoring mechanisms plays a key role in clarifying the scope and nature of these obligations. An analysis of this case law suggests that states are obliged to identify intersectional risks and take effective measures to ensure that older persons can fully and equally enjoy their human rights in the face of the intensifying, dangerous effects of climate change.

SŁOWA KLUCZOWE: zmiana klimatu, osoby starsze, obowiązki państw, prawa człowieka

KEYWORDS: climate change, older adults, state responsibilities, human rights

BARBARA MIKOŁAJCZYK – profesor nauk prawnych, Uniwersytet Śląski, e-mail: barbara.mikolajczyk@us.edu.pl, ORCID – 0000-0003-1584-2596.

HTTPS://DOI.ORG/10.36128/EA7ZQC98

1 Wprowadzenie

Zmiana klimatu powoduje ekstremalne zjawiska pogodowe, takie jak fale upałów, pożary lasów, gwałtowne ochłodzenia, powodzie, susze i huragany, które prowadzą do wzrostu zachorowań, zwiększonej śmiertelności, urazów, problemów psychicznych i generalnie pogorszenia jakości życia. Stan nazwany obecnie kryzysem klimatycznym – wywołany głównie przez emisje gazów cieplarnianych[1] – zarówno w sposób bezpośredni, jak i pośredni utrudnia ludziom na całym świecie pełne i skuteczne korzystanie z podstawowych praw człowieka. Najbardziej dotknięte skutkami kryzysu klimatycznego są osoby i społeczności szczególnie wrażliwe (*vulnerable*)[2] ze względu na położenie geograficzne, ubóstwo, płeć, wiek, niepełnosprawność czy pochodzenie etniczne lub kulturowe[3].

Jednocześnie gwałtowna zmiana klimatu zbiega się ze zmianami demograficznymi, polegającymi na szybkim starzeniu się ludzkości. Szacuje się, że do 2050 r. liczba osób w wieku 65 lat i starszych wyniesie 1,5 miliarda, co będzie stanowiło jedną szóstą światowej populacji[4]. Z kolei w Polsce, według *Informacji o sytuacji osób starszych w Polsce za 2024 r.* osoby w wieku 60 lat i więcej stanowiły blisko 10 mln (26,6%) ludności, a ok. 16,1% z nich miało 80 lat i więcej. Prognozy demograficzne wskazują natomiast, że do 2060 r.

---

1 Vinod Thomas, *Risk and Resilience in the Era of Climate Change*, wyd. 2 (Singapore: Palgrave Macmillan, 2024), 22; Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (Geneva: IPCC, 2023), 35–115. https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/.

2 Zob. Anna Hernandez-Połczyńska, „Wrażliwość a socjalny wymiar praw gwarantowanych w art. 2, 3 i 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka" *Prawo i Więź*, nr 6 (2025): 138–139 i przywołana tam literatura.

3 UN Secretary-General, *Analytical Study on the Impact of Loss and Damage from the Adverse Effects of Climate Change on the Full Enjoyment of Human Rights, Exploring Equity-Based Approaches and Solutions to Addressing the Same*, 28 August 2024 (A/HRC/57/30), 3–4; Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022).

4 UN Economic Commission for Europe, *Report by the Chair of the Standing Working Group on Ageing*, 139th meeting of the Executive Committee, 17 March 2025. https://unece.org/sites/default/files/2025-02/Item%203a_%202025_9_SWGA%20Chair%20report_2025.pdf.

liczba osób starszych wzrośnie do około 11,9 mln i będzie stanowić prawie 40% społeczeństwa[5].

Choć wiek starszy sam w sobie nie sprawia, że osoby starsze są bardziej narażone na zagrożenia związane z klimatem, to jednak towarzyszy mu szereg czynników fizycznych, psychicznych, politycznych, ekonomicznych i społecznych, które powodują, że starsi dorośli odczuwają zmianę klimatu w sposób szczególnie dotkliwy[6].

Negatywne skutki zmiany klimatu nie rozkładają się równo także wśród samych osób starszych, nietworzących przecież homogenicznej grupy. Różnią się m.in. ze względu na wiek, płeć, niepełnosprawność i sytuację społeczną. Starsze kobiety są szczególnie narażone z powodu większego ubóstwa, gorszej sytuacji ekonomicznej, wyższego ryzyka zdrowotnego oraz większej śmiertelności podczas ekstremalnych upałów. Często doświadczają też przemocy, zaniedbania lub stygmatyzacji, a w niektórych krajach są nawet obwiniane za katastrofy klimatyczne. Zmiana klimatu szczególnie silnie uderza w osoby starsze z niepełnosprawnościami, których liczba rośnie wraz z wiekiem. Pogarsza ona ich zdrowie, warunki mieszkaniowe, bezpieczeństwo żywnościowe i dostęp do podstawowych zasobów[7].

W wielu przypadkach skutki zmiany klimatu w sposób wyraźny potęgują dyskryminację ze względu na wiek krzyżujący się z innymi przesłankami. Jednakże w kampaniach społecznych osoby starsze są często pomijane, a w literaturze przedmiotu zidentyfikowano nawet zjawisko ageizmu

5 Minister do spzraw Polityki Senioralnej, *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2024 r.* (Warszawa, 2025). https://www.gov.pl/web/premier/informacja-o-konsultacjach-publicznych-dokumentu-informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-polsce-za-rok-2024.

6 Brygida Klemens, Przemysław Misiurski, Brygida Solga, „Selected Challenges of the Elderly in the Context of Climate Change" *Economics and Environment*, nr 3 (2025): 1097. https://doi.org/10.34659/eis.2025.94.3.1097; Tzuyuan Chao, Yi Sun, *Frontiers 2025: The Weight of Time – Facing a New Age of Challenges for People and Ecosystems* (Nairobi: United Nations Environment Programme, 2025), 49–61. https://wedocs.unep.org/20.500.11822/4812; Weronika Michalak, Barbara Piekarska, Bolesław Samoliński, Zbigniew M. Karaczun, *Wpływ zmiany klimatu na zdrowie seniorów* (Warszawa: HEAL Polska, Koalicja Klimatyczna, 2022), 22–36.

7 United Nations High Commissioner for Human Rights, *Analytical Study on the Promotion and Protection of the Rights of Older Persons in the Context of Climate Change*, 30 kwietnia 2021 (A/HRC/47/46), 10.

wśród młodych obrońców klimatu[8] oraz napięcia międzypokoleniowe w odniesieniu do polityki klimatycznej, które potencjalnie stanowią zarzewie konfliktów międzygeneracyjnych[9].

Nakładanie się dwóch kryzysów, demograficznego i klimatycznego, stanowi jedno z największych zagrożeń dla współczesnego świata. Szczególne wyzwanie stanowią niejednorodne i nieoczywiste skutki obu tych zjawisk obejmujące aspekty środowiskowe, społeczne oraz ekonomiczne i prowadzące do kryzysu sprawiedliwości społecznej[10]. Niniejsze opracowanie zwraca się zatem ku międzynarodowemu prawu praw człowieka i ma na celu dostarczenie dowodów na to, że państwa mają obowiązki w zakresie przeciwdziałania skutkom zmiany klimatu w odniesieniu do osób starszych. Cel ten wymaga przeglądu stanu prawa międzynarodowego, twardego i *soft law*, a także najnowszego dorobku sądów międzynarodowych. Wymaga on postawienia następujących pytań: 1) Czy z prawa międzynarodowego wynikają obowiązki dla państw w zakresie ochrony praw człowieka w związku ze zmianą klimatu? 2) Jaki jest ich zakres? 3) Czy wśród nich znajdują się obowiązki wobec osób starszych?

2 Deficyt prawa traktatowego

W obliczu zmiany klimatu państwa przyjęły na siebie zobowiązania wynikające z Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (UNFCCC) z 1992 r. w zakresie ochrony ludzi i środowiska oraz ograniczenia emisji gazów cieplarnianych[11]. Protokół z Kioto do tejże Konwencji z 1997 r.

8 Gary Haq, „The Forgotten Generation: Older People and Climate Change", [w:] *Diversity and Inclusion in Environmentalism*, red. Karen Bell (London: Routledge, 2021), 119; Shane Timmons, Ylva Andersson, Peter D. Lunn, „Communicating Climate Change as a Generational Issue: Experimental Effects on Youth Worry, Motivation and Belief in Collective Action" *Climate Policy*, nr 10 (2024): 4. https://doi.org/10.1080/14693062.2024.2341080.

9 Senjooti Roy, Liat Ayalon, „«They Did Not Know What They Were Doing»: Climate Change and Intergenerational Compassion" *The Gerontologist*, nr 3 (2024): gnad063. https://doi.org/10.1093/geront/gnad063.

10 UN Secretary-General, *The Impacts of Climate Change on the Human Rights of People in Vulnerable Situations*, 6 May 2022 (A/HRC/50/57), 3; Liat Ayalon, „Climate Change, Older People and the Law", [w:] *Research Handbook on Law, Society and Ageing*, red. Sue Westwood, Nancy Knauer (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024), 218.

11 Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r. (Dz. U. z 1996 r., nr 53, poz. 238).

po raz pierwszy w historii wprowadził dla krajów rozwiniętych prawnie wiążący cel redukcji emisji do 2020 r.[12]. Natomiast konkretne zobowiązania wynikają z Porozumienia Paryskiego z 2015 r., które zakłada ograniczenie ocieplenia do poniżej 2°C, z celem 1,5°C, co wymaga redukcji emisji o 50% do 2050 r. i osiągnięcia zerowych lub ujemnych emisji do 2100 r.[13].

Wymienione traktaty nie nawiązują jednak do praw człowieka, a tym bardziej praw osób starszych, i nie wskazują, w jaki sposób państwa powinny je chronić, choć zmiana klimatu ma wpływ na skuteczne korzystanie m.in. z prawa do życia i zdrowia, dostępu do bezpiecznej wody pitnej i urządzeń sanitarnych, żywności, odpowiedniego mieszkania, kultury, pracy, rozwoju, a nawet samostanowienia.

W różnym stopniu do praw tych odnosi się natomiast polityka klimatyczna, budowana na podstawie wymienionych traktatów. Jak raportuje Światowa Organizacja Zdrowia, osoby starsze są w niej niewidoczne. Na przykład w Pakcie Klimatycznym COP26 z Glasgow[14] wspomniano o dzieciach, młodzieży, kobietach, osobach niepełnosprawnych i ludności rdzennej, ale nie o osobach starszych, mimo że to właśnie one są nieproporcjonalnie dotknięte zagrożeniami związanymi ze zmianami klimatu. Ponadto mechanizmy finansowania działań przeciwdziałających zmianom klimatycznym, w tym w ramach Zielonego Funduszu Klimatycznego (funkcjonującego na podstawie Porozumienia paryskiego), nie dysponują środkami przeznaczonymi na działania na rzecz zdrowego starzenia się i osób starszych[15].

Tymczasem prawa będące „pod presją klimatyczną" dotyczą wszystkich ludzi bez względu na wiek i zostały zapisane m.in. w przyjętych w 1966 r. Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP)[16],

12 Protokół z Kioto do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz. U. z 2005 r., nr 203, poz. 1684).

13 Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r., przyjęte w Paryżu dnia 12 grudnia 2015 r. (Dz. U. z 2017 r., poz. 36).

14 Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement, *Glasgow Climate Pact*, Decision 1/CMA.3, 2021. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma3_auv_2_cover%2520decision.pdf.

15 World Health Organization, *The UN Decade of Healthy Ageing 2021–2030 in a Climate-Changing World* (Geneva: WHO, 2022), 6. https://www.who.int/publications/m/item/decade-of-healthy-ageing-connection-series-no3.

16 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).

Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (MPPGSiK)[17], Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r.[18], Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r.[19], a także w traktatach regionalnych, w tym w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.[20]

W przeciwieństwie do innych grup podatnych na łamanie praw człowieka, takich jak dzieci, kobiety, osoby przesiedlone czy osoby z niepełnosprawnością, prawa osób starszych nie są ujęte w traktacie o globalnym zasięgu, choć prace nad taką konwencją trwają od kilkunastu lat[21]. Rok 2025 wydaje się w tym zakresie przełomowy, gdyż Rada Praw Człowieka przyjęła rezolucję ustanawiającą międzyrządową grupę roboczą, której zadaniem jest opracowanie międzynarodowego, prawnie wiążącego instrumentu dotyczącego promowania i ochrony praw człowieka osób starszych.[22]

Na rezultaty prac tego gremium trzeba będzie poczekać, a tymczasem obecnie zaledwie kilka przepisów traktatowych o charakterze powszechnym odnosi się bezpośrednio do osób starszych. Znajdują one zastosowanie w sytuacjach kryzysowych, także spowodowanych zmianą klimatu. I tak, art. 11 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r. chroni równe prawo osób z niepełnosprawnościami do pomocy humanitarnej w następstwie klęsk żywiołowych, a jej art. 25 (b) zawiera konkretne wezwanie

17 Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 169).

18 Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z 1982 r., nr 10, poz. 71).

19 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169).

20 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284).

21 Barbara Mikołajczyk, *Social Inclusion for Older Persons and Human Rights Law. The Potential for Universal and European Instruments* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2023), 63–79; Joan R. Harbison, „An International Convention on the Rights of Older People?", [w:] *Research Handbook on Law, Society and Ageing*, red. Sue Westwood, Nancy Knauer (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024), 12–27.

22 Human Rights Council Resolution 58/13, *Open-Ended Intergovernmental Working Group for the Elaboration of a Legally Binding Instrument on the Promotion and Protection of the Human Rights of Older Persons*, 3 kwietnia 2025 (A/HRC/RES/58/13).

do zapewnienia usług zdrowotnych, które mają na celu minimalizowanie i zapobieganie dalszej niepełnosprawności wśród osób starszych.

W przeciwieństwie do forum powszechnego, w Organizacji Państw Amerykańskich oraz Unii Afrykańskiej przyjęto regionalne traktaty chroniące osoby starsze. Międzyamerykańska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka Osób Starszych z 2015 r. w art. 25 chroni prawo osób starszych do życia w zdrowym środowisku, a jej art. 29 dotyczy bezpieczeństwa, potrzeb i uczestnictwa osób starszych w sytuacjach zagrożenia i kryzysach humanitarnych[23].

Z kolei Protokół do Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów dotyczący Praw Osób Starszych w Afryce z 2016 r.[24], w art. 14 zobowiązuje państwa do zapewnienia, aby w sytuacjach kryzysowych osoby starsze miały priorytetowy dostęp do pomocy oraz były traktowane w sposób humanitarny, otrzymywały niezbędną opiekę medyczną, ochronę i szacunek. Zważywszy, że zmiana klimatu powoduje masowe migracje klimatyczne, warto też wspomnieć o Konwencji Unii Afrykańskiej o Ochronie i Pomocy dla Osób Wewnętrznie Przesiedlonych w Afryce z 2009 r., która wymaga od państw zapewnienia specjalnej ochrony i pomocy wewnętrznie przesiedlonym osobom starszym[25].

W Europie, z wyjątkiem art. 25 Karty praw podstawowych UE[26], prawa osób starszych są ujmowane jedynie w dokumentach o charakterze niewiążącym, takich jak kluczowa rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy z 2014 r., która nie odnosi się do dyskutowanego zagadnienia[27].

Ten ograniczony dorobek traktatowy, niewielka liczba stron traktatów regionalnych oraz niepewny los projektowanej powszechnej konwencji

23 Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons, Washington, D.C., 15 June 2015 (OAS, A-70).

24 Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Older Persons in Africa, 31 January 2016. https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-rights-older-persons.

25 African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention), 22 October 2009. https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa.

26 Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 391).

27 Recommendation CM/Rec(2014)2 of the Committee of Ministers to Member States on the Promotion of Human Rights of Older Persons, 19 February 2014. https://search.coe.int/cm?i=09000016805c649f.

o prawach osób starszych powoduje, że zobowiązania państw w zakresie ochrony tej kategorii osób w związku ze zmianą klimatu muszą być wyinterpretowane z obowiązujących przepisów prawa międzynarodowego.

3 Lakoniczne „international elder law"

Pomijając wspomniane dwa regionalne traktaty, na tzw. międzynarodowe prawo osób starszych „international elder law"[28] składają się dokumenty o charakterze niewiążącym i programowym. Jednak i te nie wskazują na skutki krzyżowania się procesu starzenia się ze zmianą klimatu.

Z całej gamy dokumentów dotyczących osób starszych należy wyróżnić rezolucję Zgromadzenia Ogólnego ONZ 46/91 zawierającą „Zasady dla osób starszych" w zakresie niezależności, uczestnictwa, opieki, samorealizacji i godności. Dokument ten nie odnosi się oczywiście do kwestii klimatu, ani nawet ochrony środowiska, ale zachęca państwa do wdrażania wymienionych zasad do swoich systemów prawa i polityk we wszystkich sferach życia[29], a więc także w odniesieniu do łagodzenia negatywnych skutków zmiany klimatu.

Najważniejszy i najbardziej kompleksowy z nich, Madrycki Międzynarodowy Plan Działania na rzecz Osób Starszych z 2002 r., przyjmuje podejście oparte na prawach człowieka i potwierdza ochronę prawa do uczestnictwa w życiu społecznym, pracy, zdrowia, niezależności i dostępności. Nie dotyka jednak wyraźnie sytuacji osób starszych w obliczu zmiany klimatu. Identyfikuje natomiast sytuacje nadzwyczajne jako obszar problemowy i wzywa państwa do uznania zarówno wrażliwości, jak i potencjału osób starszych w sytuacjach kryzysowych oraz wspomina o nieproporcjonalnym

28 Israel Doron, Benny Spanier, „International Elder Law: The Future of Elder Law", [w:] *Beyond Elder Law*, red. Israel Doron, Ann Soden (Berlin–Heidelberg: Springer, 2012), 125–148; Israel Doron, „25 Years of Elder Law: An Integrative and Historical Account of the Field of Law and Aging" *Theoretical Inquiries in Law*, nr 1 (2020): 1–24; Mikołajczyk, *Social Inclusion*, 63.

29 UN General Assembly Resolution 46/91, *United Nations Principles for Older Persons*, 16 December 1991 (A/RES/46/91). https://www.ohchr.org/sites/default/files/olderpersons.pdf.

obciążeniu zdrowotnym, jakie zanieczyszczenie środowiska stanowi dla osób starszych[30].

Wezwaniem do działań na rzecz poprawy jakości życia osób starszych, ich rodzin i społeczności, w których żyją, jest przyjęta w grudniu 2020 r. rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ proklamująca lata 2021–2030 Dekadą Zdrowego Starzenia się ONZ. W żadnym punkcie nie odnosi się do zmiany klimatu, ale potencjalnie stwarza okazję do zwrócenia uwagi świata na prawa człowieka osób starszych, a także do zapewnienia spójności polityki w zakresie działań na rzecz realizacji tych praw w kontekście zmiany klimatu[31].

Z kolei Rada Praw Człowieka w kluczowej rezolucji dotyczącej *stricte* osób starszych z 2021 r. podkreśliła potrzebę zidentyfikowania i uwzględnienia potrzeb oraz znaczącego udziału osób starszych i ich organizacji na etapach przygotowania, reagowania i odbudowy w sytuacjach kryzysowych, w tym w przypadku pandemii, zmian klimatycznych oraz działań na rzecz ograniczenia ryzyka wystąpienia klęsk żywiołowych i zwiększenia odporności na nie, a także zapewnienia, aby plany i działania kryzysowe nie zawierały stereotypów i uprzedzeń związanych z wiekiem[32].

Przy dobrej woli podobne „instrukcje" państwa i pozostali interesariusze mogą wyinterpretować także z innych dokumentów, niedotyczących bezpośrednio starzenia się, w tym z Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 i celów zrównoważonego rozwoju (głównie z celu nr 3 wzywającego do zapewnienia wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowego życia oraz promowania dobrobytu[33]), Ramowego programu działań z Sendai na lata 2015–2030 w sprawie ograniczenia ryzyka katastrof (Sendai Framework

30 Second World Assembly on Ageing, *Madrid International Plan of Action on Ageing and the Political Declaration*, Madrid, 8–12 kwietnia 2002 (United Nations Publication, Sales No. E.02.IV.4), pkt 65–66.

31 UN General Assembly Resolution 75/131, *United Nations Decade of Healthy Ageing (2021–2030)*, 14 December 2020 (A/RES/75/131).

32 Human Rights Council Resolution 48/3, *Human Rights of Older Persons*, 7 October 2021 (A/HRC/RES/48/3).

33 UN General Assembly Resolution 70/1, *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, 25 September 2015 (A/RES/70/1).

for Disaster Risk Reduction)[34], a także globalnych porozumień na rzecz uchodźców[35] oraz bezpiecznej, uporządkowanej i regularnej migracji[36].

4 | Interpretacja zobowiązań przez traktatowe organy praw człowieka

Zważywszy na wyżej przedstawione deficyty zarówno prawa traktatowego, jak i miękkiego prawa poświęconego osobom starszym, istotną rolę odgrywa interpretacja obowiązującego ogólnego prawa chroniącego prawa człowieka.

Przyjęty trzy dekady temu i jak dotąd najważniejszy z perspektywy osób starszych, komentarz ogólny nr 6 (1995) Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (CESCR) identyfikuje osoby starsze jako grupę wymagającą szczególnej ochrony, jednak w żadnym aspekcie nie uwzględnia kontekstu klimatycznego[37].

Wydawałoby się natomiast, że w stanowisku Komitetu z 2025 r. odniesienia do zmiany klimatu będą już oczywiste. Tymczasem w najnowszym komentarzu ogólnym nr 27 z 2025 r. dotyczącym praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz wymiaru środowiskowego zrównoważonego rozwoju, ustalając obowiązki państw w rozważanym zakresie, Komitet także nie łączy starzenia się ludności ze skutkami zmiany klimatu i nie wyodrębnia osób starszych, choć czyni to m.in. w odniesieniu do kobiet, dzieci, osób przesiedlonych i ludów rdzennych. Z drugiej strony, Komitet podkreśla, że choć zmiana klimatu dotyka wszystkich, jej skutki są szczególnie dotkliwe dla osób i grup dotkniętych systemowymi nierównościami, dyskryminacją i wykluczeniem. Grupy te, zwłaszcza doświadczające złożonych form marginalizacji, ponoszą większe szkody i mają ograniczone możliwości reagowania. Państwa-strony Paktu powinny zatem identyfikować

34 *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*, przyjęty na III Światowej Konferencji ONZ w sprawie ograniczania ryzyka katastrof w Sendai 18 marca 2015 r., zatwierdzony rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 69/283 z 3 czerwca 2015 r. (A/RES/69/283). https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030.

35 UN General Assembly Resolution 73/151, *Office of the United Nations High Commissioner for Refugees* (Global Compact on Refugees), 17 December 2018 (A/RES/73/151).

36 UN General Assembly Resolution 73/195, *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, 19 December 2018 (A/RES/73/195).

37 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment No. 6: The Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons*, 8 December 1995 (E/1996/22).

i priorytetowo traktować potrzeby takich osób, uwzględniając ich krzyżujące się potrzeby, a także podejmować działania przeciwko strukturalnej dyskryminacji i zagrożeniom dla ich praw człowieka – zarówno ze strony degradacji środowiska, jak i środków zaradczych[38].

Z takim stanowiskiem koresponduje ocena siódmego raportu o wykonywaniu przez Polskę postanowień MPPGSiK, w którym Komitet odnotował co prawda istnienie krajowych planów adaptacji do zmian klimatu, ale wyraził zaniepokojenie doniesieniami, że środki przeznaczone na działania adaptacyjne są niewystarczające, aby odpowiednio przeciwdziałać skutkom zmiany klimatu. Zalecił przeprowadzenie oceny wpływu polityki makroekonomicznej i budżetowej na prawa człowieka w celu maksymalnego wykorzystania dostępnych zasobów do pełnej realizacji praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, w szczególności w odniesieniu do grup znajdujących się w najbardziej niekorzystnej sytuacji i marginalizowanych[39]. Należy więc zakładać, że dotyczy to także osób starszych.

Warto natomiast podkreślić, że już w 2010 roku Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW) w pkt 25 rekomendacji ogólnej nr 27 poświęconej starszym kobietom zwraca uwagę na nieproporcjonalny wpływ skutków zmiany klimatu na starsze kobiety. W pkt 35 zaleca państwom, aby zapewniły, że środki mające na celu łagodzenie tych skutków i ograniczanie ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi uwzględnią kwestie płci oraz potrzeby starszych kobiet, które powinny brać udział w procesach decyzyjnych w tym zakresie[40]. W rekomendacji ogólnej nr 37 z 2018 r. tenże Komitet ponownie zawarł szereg odniesień do konieczności uwzględnienia zróżnicowanego wpływu zmiany klimatu i klęsk żywiołowych na starsze kobiety[41].

38 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment No. 27 on Economic, Social and Cultural Rights and the Environmental Dimension of Sustainable Development*, 6 November 2025 (E/C.12/GC/27), 25.

39 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *Concluding Observations on the Seventh Periodic Report of Poland*, 24 October 2024 (E/C.12/POL/CO/7), 3.

40 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation No. 27 on Older Women and Protection of Their Human Rights*, 16 December 2010 (CEDAW/C/GC/27), 6.

41 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation No. 37 on Gender-Related Dimensions of Disaster Risk Reduction in the Context of Climate Change*, 13 March 2018 (CEDAW/C/GC/37), 7.

5 | Rada Praw Człowieka wobec zmiany klimatu i jej procedury

Rada Praw Człowieka ONZ od 2008 r. regularnie podejmuje rezolucje, które uznają ścisłe powiązania między zmianą klimatu a realizacją praw człowieka i wskazują na konieczność integracji praw człowieka w działania klimatyczne, współpracę międzynarodową oraz identyfikowanie potrzeb osób szczególnie podatnych na naruszenia ich praw. Wyraźne wskazanie konieczności ochrony praw osób starszych w kontekście zmiany klimatu znalazło się na przykład w rezolucji Rady Praw Człowieka ONZ 44/7 z 2020 r., w której Rada zwróciła uwagę, że chociaż starsze kobiety i osoby z niepełnosprawnościami należą do grup najbardziej narażonych na skutki katastrof klimatycznych i degradacji środowiska, to często mają ograniczony dostęp do usług zdrowotnych i pomocy humanitarnej. Wyraziła też zaniepokojenie rosnącym ryzykiem ich marginalizacji oraz wezwała państwa do podejmowania działań mających na celu ich ochronę i włączenie w procesy decyzyjne dotyczące polityki klimatycznej, adaptacji i zarządzania ryzykiem katastrof. Zaleciła uwzględnianie potrzeb i możliwości osób starszych w planach adaptacyjnych oraz zapewnienie im dostępu do podstawowych usług, takich jak żywność, woda, edukacja, mieszkalnictwo, transport czy opieka zdrowotna[42].

Późniejsze rezolucje rozwijały te zobowiązania. W 2024 r. w rezolucji 56/8 Rada wezwała państwa do wdrażania sprawiedliwych, inkluzyjnych i zrównoważonych strategii transformacji gospodarczej z uwzględnieniem osób najbardziej dotkniętych zmianami klimatu[43]. Z kolei rezolucja 59/25 przyjęta w 2025 r. podkreśliła znaczenie finansowania działań adaptacyjnych w krajach rozwijających się, które powinno być zgodne z zasadami sprawiedliwości klimatycznej i praw człowieka[44].

Działania państw w zakresie ochrony praw osób starszych w kontekście zmian klimatu są także oceniane w ramach procedur Rady Praw Człowieka, zwłaszcza w Powszechnym Przeglądzie Okresowym (UPR). W ostatnich cyklach UPR Chiny zarekomendowały Hiszpanii aktywne reagowanie na

42 Human Rights Council Resolution 44/7, *Human Rights and Climate Change*, 16 lipca 2020 (A/HRC/RES/44/7), pkt 4–8.

43 Human Rights Council Resolution 56/8, *Human Rights and Climate Change*, 10 lipca 2024 (A/HRC/RES/56/8), pkt 11.

44 Human Rights Council Resolution 59/25, *Human Rights and Climate Change*, 8 lipca 2025 (A/HRC/RES/59/25), pkt 8–9.

wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa i klimatem[45]. Włochy zachęcały Portugalię do skutecznych działań wobec zagrożeń klimatycznych, w tym upałów dotykających osoby starsze[46]. Malezja zaleciła Kostaryce wzmocnienie strategii adaptacyjnych z uwzględnieniem seniorów[47], a sama otrzymała podobne zalecenia od Wietnamu, ZEA i Rosji[48]. Uwagi tego rodzaju skierował też Iran wobec Kambodży[49] oraz Vanuatu wobec Tuvalu[50]. W 2023 r. Timor Wschodni, Peru i Panama wskazały Polsce na brak inkluzyjności w strategiach adaptacyjnych[51].

Także osoby sprawujące mandaty w ramach procedur specjalnych Rady Praw Człowieka zaczęli zwracać uwagę na wpływ zmian klimatycznych na prawa człowieka osób starszych podczas swoich wizyt w poszczególnych państwach. Z racji wykonywanego mandatu, kolejne Niezależne Ekspertki ds. praw człowieka osób starszych (Independent Expert on the Enjoyment of All Human Rights by Older Persons – IEOP), odgrywają kluczową rolę w identyfikacji zobowiązań państw w odniesieniu do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób starszych. Na przykład w rekomendacjach po wizycie w Peru (2024), Niezależna Ekspertka, Claudia Mahler, zaleciła rządowi skuteczniejsze działania na rzecz ochrony osób starszych w sytuacjach kryzysowych, zapewnienie im równego dostępu do informacji, ewakuacji i usług, a także realne włączenie ich w działania związane z zapobieganiem katastrofom i odbudową. Wskazała na potrzebę wsparcia ekonomicznego, zdrowotnego i zastosowania zasady „zanieczyszczający płaci", a także ochrony starszych obrońców środowiska[52].

---

45 Human Rights Council, *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Spain*, 20 czerwca 2025 (A/HRC/60/8).

46 Human Rights Council, *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Portugal*, 18 grudnia 2024 (A/HRC/58/8).

47 Human Rights Council, *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Costa Rica*, 24 grudnia 2024 (A/HRC/58/13).

48 Human Rights Council, *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Malaysia*, 14 marca 2024 (A/HRC/56/11).

49 Human Rights Council, 2024e.

50 Human Rights Council, *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Tuvalu*, 18 grudnia 2023 (A/HRC/55/9).

51 Human Rights Council, *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Poland*, 4 stycznia 2023 (A/HRC/52/15).

52 Human Rights Council, *Visit to Peru. Report of the Independent Expert on the Enjoyment of All Human Rights by Older Persons, Claudia Mahler*, 57th session, 9 września – 9 października 2024 (A/HRC/57/42/Add.1), 14–15.

Z kolei w raporcie tematycznym z 2023 r. przedłożonym Zgromadzeniu Ogólnemu, Claudia Mahler wezwała państwa do przyjęcia konwencji o prawach osób starszych oraz tworzenia spójnych, wrażliwych na wiek i płeć polityk klimatycznych. Podkreśliła konieczność gromadzenia danych, włączania osób starszych w procesy decyzyjne i dostosowania infrastruktury oraz usług do ich potrzeb. Zarekomendowała także walkę z dyskryminacją i ageizmem, ochronę godności seniorów oraz działania na rzecz ograniczania emisji i pociągania sprawców szkód do odpowiedzialności[53].

6 | Kamienie milowe – stanowisko sądów międzynarodowych

Ustalenie zakresu zobowiązań państw oraz ich odpowiedzialności za niewykonywanie obowiązków w zakresie poszanowania, ochrony i realizacji praw człowieka w kontekście zmian klimatu stanowi także poważne wyzwanie dla sądów międzynarodowych. Zarówno zobowiązania w dziedzinie praw człowieka, jak i ochrony klimatu mają charakter *erga omnes*, co oznacza, że nie opierają się na zasadzie wzajemności. Przypisanie państwu odpowiedzialności za naruszenia w tych obszarach jest utrudnione ze względu na subiektywne i obiektywne przeszkody, takie jak rozproszony charakter emisji gazów cieplarnianych oraz obecność wielu czynników pośrednich wpływających na środowisko i korzystanie z praw człowieka[54]. Jak zauważa Ottavio Quirico, choć w teorii prawa człowieka powinny stanowić fundament polityki klimatycznej państwa, to w praktyce nadal nie jest jasne, w jakim zakresie oraz w jaki sposób obowiązki te mają być skutecznie wdrażane[55]. Z tego względu każde stanowisko, opinia doradcza lub wyrok międzynarodowego sądu zawierający wyraźne wytyczne w tym zakresie jest „na wagę złota".

53 Independent Expert on the Enjoyment of All Human Rights by Older Persons, *Human Rights of Older Persons in the Context of Climate Change-Induced Disasters*, 23 lipca 2023 (A/78/226), 22–25.

54 United Nations High Commissioner for Human Rights, *Report on the Relationship between Climate Change and Human Rights*, 15 stycznia 2009 (A/HRC/10/61); idem, *Analytical Study on the Relationship between Human Rights and the Environment*, 16 grudnia 2011 (A/HRC/19/34); idem, *Analytical Study on the Relationship between Climate Change and the Human Right of Everyone to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health*, 6 maja 2016 (A/HRC/32/23).

55 Ottavio Quirico, „Climate Change and State Responsibility for Human Rights Violations: Causation and Imputation" *Netherlands International Law Review*, nr 65 (2018): 186.

W formułowaniu tych wytycznych lata 2024–2025 można zatem uznać za wyjątkowe.

Pierwszą opinię doradczą, w której jednak nie podniesiono wyraźnie kwestii praw człowieka, wydał w 2024 r. Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza na wniosek Komisji Małych Państw Wyspiarskich ds. Zmian Klimatu i Prawa Międzynarodowego. Warto jednak o tej opinii wspomnieć, gdyż Trybunał podkreślił wynikający z Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r. obowiązek państw do zapewnienia, zgodnie z ich systemami prawnymi, szybkiego i odpowiedniego odszkodowania lub zadośćuczynienia w odniesieniu do szkód spowodowanych zanieczyszczeniem środowiska morskiego przez osoby fizyczne lub prawne podlegające ich jurysdykcji[56]. Jest to zatem ważna opinia, zważywszy na trudności w ustalaniu odpowiedzialności.

Natomiast kluczowe znaczenie dla określania obowiązków państw w związku ze zmianą klimatu wynikających z prawa międzynarodowego jako całości ma opinia doradcza Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) z 23 lipca 2025 r., wydana na wniosek Zgromadzenia Ogólnego ONZ z inicjatywy Vanuatu. Trybunał skupił się na obowiązkach państw w zakresie ochrony klimatu przed antropogenicznymi emisjami oraz na konsekwencjach prawnych dla państw, których działania lub zaniechania wyrządziły istotną szkodę innym państwom, szczególnie małym państwom wyspiarskim, a także obecnym i przyszłym pokoleniom. Trybunał stwierdził m.in., że skutki zmian klimatu, takie jak podnoszenie się poziomu mórz, susze, klęski żywiołowe czy degradacja środowiska – mają istotny wpływ na korzystanie z szeregu praw człowieka, w tym prawa do życia, zdrowia, prywatności, odpowiedniego poziomu życia, a także praw kobiet, dzieci, ludów rdzennych i innych grup wrażliwych (osoby starsze nie zostały wymienione). Państwa są zobowiązane nie tylko do nienaruszania tych praw, ale również do ich aktywnej ochrony, co obejmuje podejmowanie środków budujących odporność na skutki zmiany klimatu. MTS podkreślił, że prawa człowieka, umowy klimatyczne oraz zwyczajowe prawo międzynarodowe powinny być interpretowane łącznie i wzajemnie się uzupełniać. Państwa muszą zatem uwzględniać

56 International Tribunal for the Law of the Sea, *Request for an Advisory Opinion Submitted by the Commission of Small Island States on Climate Change and International Law*, Advisory Opinion, Case No. 31, 21 maja 2024. https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2024/20240521_Case-No.-312022_opinion.pdf.

swoje zobowiązania w zakresie praw człowieka przy realizacji zobowiązań klimatycznych – i odwrotnie[57].

W świetle dyskutowanego w niniejszym tekście zagadnienia o wiele precyzyjniejsza jest opinia doradcza Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka (IACtHR) z 29 maja 2025 r., który uznał kryzys klimatyczny za poważne zagrożenie dla praw człowieka i wezwał państwa do natychmiastowych i skoordynowanych działań. Podkreślił, że prawo międzynarodowe nakłada obowiązek ograniczania emisji, adaptacji do zmian klimatu oraz realizacji celów zrównoważonego rozwoju zgodnie z zasadami ostrożności i sprawiedliwości międzypokoleniowej. Osoby starsze są często przywoływane w treści opinii jako jedna z grup szczególnie narażonych na skutki zmiany klimatu. Ze względu na ograniczoną mobilność, częsty brak dostępu do informacji oraz specyficzne potrzeby zdrowotne, osoby starsze są bardziej podatne na ryzyko związane z katastrofami naturalnymi, takimi jak fale upałów, powodzie czy huragany. Trybunał podkreślił, że państwa mają obowiązek zapewnić osobom starszym odpowiednią ochronę, w tym bezpieczne ewakuacje, dostęp do dostosowanego zakwaterowania, wyżywienia oraz wysokiej jakości opieki zdrowotnej. Również informacje o zagrożeniach i działaniach adaptacyjnych muszą być przekazywane w sposób zrozumiały i dostosowany do ich potrzeb. Uwzględnienie sytuacji osób starszych w planowaniu i wdrażaniu polityk klimatycznych jest niezbędne dla zapewnienia równości i niedyskryminacji oraz skutecznego korzystania z prawa do zdrowego środowiska[58].

Stricte osób starszych dotyczy natomiast wyrok Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz) w sprawie *Verein KlimaSeniorinnen i inni przeciwko Szwajcarii*[59]. Skargę złożyły cztery kobiety w wieku 78–89 lat oraz stowarzyszenie KlimaSeniorinnen, zrzeszające głównie starsze kobiety. W opinii skarżących, nie ustanawiając wystarczająco ambitnych celów redukcji emisji gazów cieplarnianych i nie podejmując wymaganych działań, Szwajcaria

57 International Court of Justice, *Obligations of States in Respect of Climate Change*, Advisory Opinion, 23 lipca 2025. https://www.icj-cij.org/case/187.

58 Inter-American Court of Human Rights, *Climate Emergency and Human Rights*, Advisory Opinion OC-32/25 Requested by the Republic of Chile and the Republic of Colombia, 29 maja 2025. https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_32_en.pdf.

59 Wyrok Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 9 kwietnia 2024 r. w sprawie *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz i inni przeciwko Szwajcarii*, skarga nr 53600/20. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233206.

nie wywiązała się ze swoich obowiązków w zakresie skutecznej ochrony życia (art. 2 EKPC) oraz poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8 EKPC), zwłaszcza biorąc pod uwagę zasadę ostrożności i zasadę sprawiedliwości międzypokoleniowej. Zarzucili również naruszenie art. 6 (prawo dostępu do sądu) oraz art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego).

ETPCz odrzucił skargi indywidualne jako niedopuszczalne, uznając brak wystarczającego ryzyka dla konkretnych osób. Uznał natomiast legitymację stowarzyszenia, domagającego się od władz szwajcarskich wypełnienia obowiązków i prowadzenia polityki klimatycznej zgodnie z Porozumieniem Paryskim z 2015 r.

W omawianym wyroku ETPCz po raz pierwszy przyjął, że państwa mają obowiązek ochrony jednostek przed skutkami zmian klimatycznych na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPC), a w szczególności prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8 EKPC). Trybunał stwierdził, że zmiany klimatu – poprzez takie zjawiska jak fale upałów, pożary, powodzie czy zanieczyszczenie powietrza – mogą wpływać bezpośrednio na zdrowie i życie ludzi, a więc ingerują w zakres ochrony praw człowieka. Szwajcaria, zdaniem Trybunału, nie wypełnia swoich obowiązków, ponieważ nie przyjęła odpowiednich ram prawnych, celów redukcji emisji i środków dostosowawczych zgodnych z najnowszymi ustaleniami naukowymi. Trybunał podkreślił, że prawo do życia (art. 2) i prawo do poszanowania życia prywatnego (art. 8) nakładają na państwa obowiązek działania – także zapobiegawczego – wobec poważnych zagrożeń środowiskowych, w tym klimatycznych.

Orzeczenie to w istotny sposób wzmacnia związek między ochroną środowiska a prawami człowieka, uznając, że państwa nie tylko nie mogą przyczyniać się do zmian klimatycznych, ale muszą aktywnie chronić swoich obywateli przed ich skutkami. Jednocześnie uznanie niedopuszczalności skarg indywidualnych potwierdziło trudności w ustaleniu bezpośredniego związku przyczynowo-skutkowego między konkretnym działaniem lub zaniechaniem państwa a wynikającą z tego szkodą w zakresie indywidualnych praw człowieka i przypisaniu odpowiedzialności za zmiany klimatyczne[60].

Wyrok ten bez wątpienia tworzy ważny precedens potwierdzający, że ochrona klimatu jest obecnie integralną częścią systemu ochrony praw

60 Gulnaz Alasgarova, „A Landmark Climate Decision: Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland and the New Standard for Victim Status" *MenschenRechtsMagazin*, nr 1 (2025): 78–79.

człowieka w Europie. Z drugiej strony, poważne trudności Szwajcarii z implementacją tego wyroku[61] wskazują na rozdźwięk pomiędzy kształtującymi się standardami a praktyką.

7 Wnioski

Zaprezentowany wyżej dorobek międzynarodowych organów i instytucji praw człowieka pozwala przyjąć, że państwa są zobowiązane nie tylko do niepogarszania sytuacji praw człowieka, ale także do aktywnych działań ochronnych – w tym zapobiegania, łagodzenia i adaptacji do skutków zmian klimatycznych – z uwzględnieniem praw jednostek i grup szczególnie wrażliwych, takich jak osoby starsze. Mimo że prawa osób starszych nie są obecnie objęte powszechną konwencją, ani nie są widoczne w światowej polityce klimatycznej, obowiązki państw wobec tej grupy można wyinterpretować z obowiązujących traktatów praw człowieka oraz dokumentów *soft law*.

Obecnie największym wyzwaniem zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i krajowym jest przede wszystkim dostrzeżenie osób starszych i ich niekorzystnego położenia w obliczu skutków zmiany klimatu, a także intersekcjonalności tego problemu. Analiza dorobku międzynarodowych organów praw człowieka wskazuje, że dostrzeganie zagrożeń dla korzystania z praw człowieka przez osoby starsze w obliczu zmiany klimatu nadal należy do rzadkości. Jak się okazuje, w największym stopniu te powiązania zidentyfikowały Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet oraz Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka.

Z przedstawionego wyżej przeglądu wynika także, że badając prawnomiędzynarodowe zobowiązania państw, organy praw człowieka oraz sądy międzynarodowe szczególny nacisk kładą na aktywną rolę państw w budowaniu odporności na skutki zmiany klimatu, a tym samym na realizację praw człowieka w praktyce. Państwa powinny zbierać dane, monitorować skutki klimatu dla osób starszych, a także uwzględniać ich potrzeby w planach adaptacyjnych i dokumentach strategicznych (takich jak polityka senioralna, zdrowotna, mieszkaniowa i energetyczna).

61 Committee of Ministers, 1537th meeting (DH), 15–17 September 2025, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, CM/Del/Dec(2025)1537/H46-37. https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec(2025)1537/H46-37E.

Oczywiście z przytoczonego wyroku ETPCz konkretne obowiązki wynikają jedynie dla Szwajcarii, a opinie doradcze sądów i komentarze ogólne organów traktatowych mają znaczenie głównie interpretacyjne, a mechanizmy kontrolne praw człowieka charakter napominający. Tak więc, pomimo wyraźnej identyfikacji zobowiązań, w praktyce konkretne działania i tak zależą od możliwości i dobrej woli państw.

W przypadku Polski, której zarzucono brak inkluzyjności, dobra wola oznacza wprowadzenie szeregu zmian w prawie i polityce społecznej. Kwestia łagodzenia skutków zmiany klimatu w odniesieniu do osób starszych nie została bowiem podkreślona w programach składających się na politykę senioralną, pomimo dowodów na oddziaływanie zmiany klimatu na osoby starsze w Polsce[62]. Na przykład w ramach *Programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+" na lata 2021–2025* – Edycja 2025 adaptacja do zmiany klimatu nie znalazła się wśród priorytetów, w ramach których stowarzyszenia mogły składać oferty na realizację zadań publicznych[63]. Podobnie nowy program wieloletni na rzecz osób starszych „Aktywni Seniorzy – ASY" na lata 2026–2030 nie wskazuje na taki priorytet, choć oczywiście projekty dotyczące omawianego tematu mogą być składane w ramach priorytetu „edukacja" lub „wspieranie projektowania i tworzenia innowacyjnych koncepcji w zakresie polityki senioralnej"[64]. Jednak brak wyodrębnienia priorytetu nie sprzyja podnoszeniu świadomości zarówno instytucji państwowych i samorządowych, jak i samych osób starszych. Warto na przykład zaznaczyć, że Deklaracja Programowa „Seniorzy i Przyszłość Polski" przyjęta przez Obywatelski Parlament Seniorów 13 października 2025 r. nie odnosi się do wyzwań, jakie

62 Michalak i in., *Wpływ zmiany klimatu na zdrowie seniorów*, 22–36; Stefan Jarecki, Zbigniew M. Karaczun, Daniel Kiewra, Krzysztof Księżopolski, Jakub Majewski, Weronika Michalak, Monika Morawiecka, Anna Siewiorek, Wagner, Tadeusz M. Zielonka, *Wpływ zmiany klimatu na bezpieczeństwo narodowe Polski* (Warszawa: Koalicja Klimatyczna, 2025), 27, 29. https://klimatycznabazawiedzy.org/raport/wpl yw-zmiany-klimatu-na-bezpieczenstwo-narodowe-polski/.

63 Uchwała nr 167 Rady Ministrów z dnia 16 listopada 2020 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+" na lata 2021–2025, zmieniona uchwałą nr 70 Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 2024 r. (M.P. z 2024 r., poz. 554).

64 Uchwała Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 2025 r. w sprawie ustanowienia Programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni Seniorzy – ASY" na lata 2026–2030 (M.P. z 2025 r., poz. 155).

stwarza zmiana klimatu stanowiąca przecież realne zagrożenie dla zdrowia osób starszych[65].

W prawie dotyczącym osób starszych także brak takich odniesień. Ustawa o osobach starszych z 2015 r. nie wymaga zbierania danych na temat np. wpływu skutków zmiany klimatu (np. wysokich temperatur) na stan zdrowia osób starszych[66]. Ustawa o zdrowiu publicznym w żadnym aspekcie nie odnosi się do ochrony zdrowia w zmieniających się warunkach klimatycznych[67]. Po raz pierwszy natomiast w przedłużonym na rok 2026 Narodowym Programie Zdrowia pojawił się cel (bardzo ogólny) zwiększania świadomości decydentów w zakresie skutków zdrowotnych, w szczególności skutków związanych z zanieczyszczeniem powietrza, ekspozycją na hałas i ze zmianami klimatu[68] (co jednak nie oznacza, że przeznaczono na niego dodatkowe środki).

Pozytywnie należy natomiast ocenić to, że w projekcie Krajowego Planu w dziedzinie Energii i Klimatu do 2030 r. z perspektywą do 2040 r. osoby starsze zostały wskazane w kontekście eliminacji ubóstwa energetycznego i transportowego. Uznano za niezbędne wdrożenie programów wspierających kompleksową termomodernizację istniejących budynków mieszkalnych z uwzględnieniem ich dostępności dla osób starszych i niepełnosprawnych[69]. Podejmowanie kroków w każdej sferze, w której społeczeństwo mierzy się zarówno ze zmianą klimatu, jak i zmianami demograficznymi, jest konieczne. Największym zatem wyzwaniem jest wypracowanie uwzględniającej różne aspekty, ale jednocześnie spójnej polityki klimatycznej, opartej na wrażliwości na wiek krzyżujący się z innymi przesłankami wykluczenia i dyskryminacji.

---

65 Obywatelski Parlament Seniorów, *Deklaracja programowa „Seniorzy i Przyszłość Polski"*, 13 października 2025 r. https://www.parlamentseniorow.pl/wp-content/uploads/2025/10/Deklaracja.pdf.

66 Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz. U. z 2015 r., poz. 1705).

67 Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1670).

68 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2025 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025 (Dz. U. z 2025 r., poz. 1886).

69 Rada Ministrów, *Projekt Krajowego planu w dziedzinie energii i klimatu do 2030 r. z perspektywą do 2040 r.* (lipiec 2025). https://www.gov.pl/web/klimat/krajowy-plan-na-rzecz-energii-i-klimatu.

Bibliografia

Alasgarova Gulnaz, „A Landmark Climate Decision: Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland and the New Standard for Victim Status" *MenschenRechtsMagazin*, nr 1 (2025): 71–81.

Ayalon Liat, „Climate Change, Older People and the Law", [w:] *Research Handbook on Law, Society and Ageing*, red. Sue Westwood, Nancy Knauer. 216–230. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024.

Chao Tzuyuan, Yi Sun, *Frontiers 2025: The Weight of Time – Facing a New Age of Challenges for People and Ecosystems*. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2025. https://wedocs.unep.org/20.500.11822/4812.

Davies Bethan, Rowan H. Harwood, „The Climate and Biodiversity Crises – Impacts and Opportunities for Older People" *Age and Ageing*, nr 11 (2023): afad213. https://doi.org/10.1093/ageing/afad213.

Doron Israel, „25 Years of Elder Law: An Integrative and Historical Account of the Field of Law and Aging" *Theoretical Inquiries in Law*, nr 1 (2020): 1–24.

Doron Israel, Benny Spanier, „International Elder Law: The Future of Elder Law", [w:] *Beyond Elder Law*, red. Israel Doron, Ann Soden. 125–148. Berlin–Heidelberg: Springer, 2012.

Haq Gary, „The Forgotten Generation: Older People and Climate Change", [w:] *Diversity and Inclusion in Environmentalism*, red. Karen Bell. 118–131. London: Routledge, 2021.

Harbison Joan R., „An International Convention on the Rights of Older People?", [w:] *Research Handbook on Law, Society and Ageing*, red. Sue Westwood, Nancy Knauer. 12–27. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024.

Hernandez-Połczyńska Anna, „Wrażliwość a socjalny wymiar praw gwarantowanych w art. 2, 3 i 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka" *Prawo i Więź*, nr 6 (2025): 138–155.

Independent Expert on the Enjoyment of All Human Rights by Older Persons, *Human Rights of Older Persons in the Context of Climate Change-Induced Disasters*, 23 lipca 2023 (A/78/226).

Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Geneva: IPCC, 2023. https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/.

Jarecki Stefan, Zbigniew M. Karaczun, Daniel Kiewra, Krzysztof Księżopolski, Jakub Majewski, Weronika Michalak, Monika Morawiecka, Anna Siewiorek, Wagner,

Tadeusz M. Zielonka, *Wpływ zmiany klimatu na bezpieczeństwo narodowe Polski*. Warszawa: Koalicja Klimatyczna, 2025. https://klimatycznabazawiedzy.org/raport/wplyw-zmiany-klimatu-na-bezpieczenstwo-narodowe-polski/.

Klemens Brygida, Przemysław Misiurski, Brygida Solga, „Selected Challenges of the Elderly in the Context of Climate Change" *Economics and Environment*, nr 3 (2025): 1097. https://doi.org/10.34659/eis.2025.94.3.1097.

Michalak Weronika, Barbara Piekarska, Bolesław Samoliński, Zbigniew M. Karaczun, *Wpływ zmiany klimatu na zdrowie seniorów*. Warszawa: HEAL Polska, Koalicja Klimatyczna, 2022. https://healpolska.pl/wp-content/uploads/2022/11/ZDROWIE_SENIOROW_RAPORT_1.pdf.

Mikołajczyk Barbara, *Social Inclusion for Older Persons and Human Rights Law. The Potential for Universal and European Instruments*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2023.

Minister do spraw Polityki Senioralnej, *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2024 r*. Warszawa, 2025.

Quirico Ottavio, „Climate Change and State Responsibility for Human Rights Violations: Causation and Imputation" *Netherlands International Law Review*, nr 65 (2018): 185–215.

Roy Senjooti, Liat Ayalon, „«They Did Not Know What They Were Doing»: Climate Change and Intergenerational Compassion" *The Gerontologist*, nr 3 (2024): gnad063. https://doi.org/10.1093/geront/gnad063.

Thomas Vinod, *Risk and Resilience in the Era of Climate Change*, wyd. 2. Singapore: Palgrave Macmillan, 2024.

Timmons Shane, Ylva Andersson, Peter D. Lunn, „Communicating Climate Change as a Generational Issue: Experimental Effects on Youth Worry, Motivation and Belief in Collective Action" *Climate Policy*, nr 10 (2024): 1457–1473.

UN Economic Commission for Europe, *Report by the Chair of the Standing Working Group on Ageing*, 139th meeting of the Executive Committee, 17 marca 2025.

UN Secretary-General, *Analytical Study on the Impact of Loss and Damage from the Adverse Effects of Climate Change on the Full Enjoyment of Human Rights, Exploring Equity-Based Approaches and Solutions to Addressing the Same*, 28 sierpnia 2024 (A/HRC/57/30).

UN Secretary-General, *The Impacts of Climate Change on the Human Rights of People in Vulnerable Situations*, 6 maja 2022 (A/HRC/50/57).

United Nations High Commissioner for Human Rights, *Analytical Study on the Promotion and Protection of the Rights of Older Persons in the Context of Climate Change*, 30 kwietnia 2021 (A/HRC/47/46).

United Nations High Commissioner for Human Rights, *Analytical Study on the Relationship between Climate Change and the Human Right of Everyone to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health*, 6 maja 2016 (A/HRC/32/23).

United Nations High Commissioner for Human Rights, *Analytical Study on the Relationship between Human Rights and the Environment*, 16 grudnia 2011 (A/HRC/19/34).

United Nations High Commissioner for Human Rights, *Report on the Relationship between Climate Change and Human Rights*, 15 stycznia 2009 (A/HRC/10/61).

World Health Organization, *The UN Decade of Healthy Ageing 2021–2030 in a Climate-Changing World*. Geneva: WHO, 2022. https://www.who.int/publications/m/item/decade-of-healthy-ageing-connection-series-no3.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.
For guidelines on the permitted uses refer to
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode